

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

УДК: 35/08+352.08: 005.591.4(477)

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-4-2-128-137>

Малюга Анжела Володимирівна,

керівник Секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування; аспірант кафедри публічного управління та публічної служби, Національна академія державного управління при Президентові України, 03057, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20, тел.: +38 (050) 3116011, e-mail: malyuha@v.rada.gov.ua

ORCID: 0000-0003-4604-4095

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РІВНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ДОСТУП ДО ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ, СТРУКТУРА

Анотація. Публікація присвячена проблемам теорії та практики механізму забезпечення реалізації рівного права громадян України на доступ до державної служби, передбаченого ч. 2 ст. 38 Конституції України. Досліджується зміст категорій «державна служба» та «механізм реалізації рівного права на доступ до державної служби» в умовах реформи публічної служби в Україні. Аналізуються переваги і недоліки цієї реформи у частині запровадження конкурсного відбору на державну службу, а також визначаються перспективи реформування державної служби в 2019 і наступних роках.

Обґрунтовується позиція, що ефективність публічного управління на загальнодержавному рівні залежить від якості корпусу державних службовців і оперативності його трансформації. У свою чергу, відповідна якість і маневреність корпусу державних службовців пов'язана насамперед з ефективністю механізмів забезпечення права громадян України на доступ до державної служби. Ці механізми представлені концептуальними, нормативно-правовими (міжнародними і національними), організаційно-управлінськими, освітніми і іншими механізмами, об'єднаними в єдиний механізм, завданням якого є реалізація рівного права громадян на доступ до державної служби на основі їх особистих якостей і професійну компетентність. При цьому, кандидати на вакантні посади державної служби повинні не лише мати відповідну професійну компетентність, а й бути готовими до її удосконалення впродовж всієї своєї службової діяльності.

Характеризуються основні елементи забезпечення рівного права громадян України на доступ до державної служби і їх зміст, а також обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення відповідних положень Закону України «Про державну службу».

Ключові слова: державна служба; рівне право доступу до державної служби; механізм рівного доступу до державної служби; структура механізму забезпечення рівного права доступу до державної служби; вступ на державну службу; Закон України «Про державну службу».

Malyuga Anzhela Volodymyrivna,

Head of the Secretariat of the Verkhovna Rada of Ukraine Committee on State Building, Regional Policy and Local Self-Government; postgraduate student of the Department of Public Administration and Public Service, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 03057, Kyiv, 20 Anton Tsedika Str., Phone: +38 (050) 3116011, e-mail: malyuha@v.rada.gov.ua

ORCID: 0000-0003-4604-4095

THE MECHANISM OF ENSURING THE REALIZATION OF EQUAL RIGHTS OF CITIZENS OF UKRAINE ON ACCESS TO PUBLIC SERVICE: CONCEPT, CONTENT, STRUCTURE

The publication is devoted to problems of the theory and practice of mechanism for the implementation of equal rights of citizens of Ukraine on access to public service under part 2 of article 38 of the Constitution of Ukraine. The author analyses the categories of «public service» and «the mechanism of realization of equal rights to access to public service» in the context of public service reform in Ukraine. It analyses the advantages and disadvantages of this reform, part of the introduction of competitive selection for state service and defines the prospects for civil service reform in 2019 and subsequent years.

Substantiates the position that the effectiveness of public administration at the national level depends on the quality body of civil servants and efficiency of its transformation. In turn, the quality and maneuverability of the corps of civil servants is primarily concerned with the effectiveness of mechanisms to ensure the rights of citizens of Ukraine on access to public service. These mechanisms are conceptual, regulatory (international and national), administrative, educational and other mechanisms, combined into a single mechanism whose purpose is the realization of equal rights of citizens to access to public service on the basis of their personal qualities and professional competencies. In this case, the candidates for the vacant positions of

public service must not only have the appropriate professional competences, but also to be ready for their improvement throughout his performance.

Describes the basic elements of ensuring equal rights of citizens of Ukraine on access to public services and their contents, as well as the proposals to improve the relevant provisions of the Law of Ukraine «On civil service».

Keywords: public service; equal right of access to public service; a mechanism of equal access to public service; the structure of the mechanism of ensuring equal rights of access to public service; the receipt on public service; Law of Ukraine «On Civil Service».

Постановка проблеми. Інститут державної служби сягає своїм корінням часів розподілу праці та утвердження перших держав у світі. Як зазначає В. Андреев, «з виникненням перших держав на межі IV–III тисячоліть до н.е. виникла потреба в патріотичному та професійному забезпеченні реалізації функцій держави громадянами, які почали складати присягу на вірність не лише богам, а й державі та суспільству» [1, с. 7]. Упродовж століть інститут державної служби, який за визначенням об'єднував т.з. «державних людей», трансформувався в сучасну публічну службу, покликану утверджувати і захищати права та свободи людини, надавати доступні та ефективні публічні послуги, а також забезпечувати взаємодію держави з громадянським суспільством при формуванні та реалізації державної політики.

Творення державної служби в Україні розпочалося століття тому в Українській Державі Гетьмана П. Скоропадського. Як відомо, Закон Української Держави «Про обітницю урядовців і суддів

та присягу на вірність Українській Державі», затверджений Радою міністрів і впроваджений у дію Гетьманом П.Скоропадським 30 травня 1918 року (м. Київ) сприяв формуванню корпусу державних службовців [2, с. 52-54]. Державна служба стала важливим компонентом національної державності, її людським ресурсом. Утім, більшовицька інтервенція в Україну призвела до втрати національної державності та трансформації державної служби в радянську модель «службовців», які усталилися в свідомості суспільства на кінець існування СРСР як «бюрократи», у негативній конотації цього терміну.

І лише з проголошенням незалежності України інститут державної служби з часом, після прийняття Закону України «Про державну службу» в 1993 році набуває свого значення. Пізніше право на державну службу було закріплене в Конституції України. Як відомо, Основний Закон у ч. 2 ст. 38 визначив і гарантував громадянам нашої держави рівне право доступу до державної служби [3]. Нині реалізація цього важливого права громадян за-

безпечується на нормативно-правовому рівні Законом України «Про державну службу» 2015 року [4], а також близько 60 постановами Уряду України і наказами Національного агентства України з питань державної служби.

Від самого початку розроблення та подання Кабінетом Міністрів України проекту нового Закону України «Про державну службу», а потім під час його опрацювання до розгляду в другому читанні спеціально створеною з цією метою робочою групою при Комітеті Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування, було вирішено йти шляхом визначення у Законі єдиних принципів організації державної служби, загальних стандартів щодо вступу на неї, включаючи процедури призначення на посади, просування та інші питання проходження державної служби.

Минуло понад три роки з часу введення в дію Закону України «Про державну службу» [4], прийняттю якого передувала складна і тривала законодавча робота шляхом компромісних діалогів між представниками державного та громадського сектору, а також різноманітними політичними силами щодо визначення принципів, правових і організаційних засад нової, реформованої державної служби. Реалізація положень цього Закону, а також трансформація його положень упродовж цього часу, дозволяють зробити різні висновки про його ефективність і якість оновлення та професіоналізації корпусу

державних службовців в Україні. Водночас, нагальною залишається проблема наукового обґрунтування механізмів реалізації рівного права громадян на державну службу в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання теорії та практики державної служби, у тому числі, й питання щодо механізмів проходження державної служби досліджувалися в роботах таких фахівців у сфері державного управління, як Н. Артеменко, В. Бакуменко, Ю. Битяк, В. Баштанник, М. Білинська, Т. Василевська, К. Ващенко, Р. Войтович, Н. Гончарук, В. Загорський, В. Ємельянов, В. Карлова, А. Кобець, В. Козаков, В. Купрійчук, С. Майборода, В. Малиновський, О. Оболенський, В. Олуйко, Л. Пашко, П. Петровський, Л. Приходченко, Л. Прудіус, О. Пухкал, А. Рачинський, Є. Романенко, М. Рудакевич, О. Руденко, С. Серьогіна, І. Сурай, О. Суший, В. Федоренко, С. Хаджирадева та ін. Відповідна увага цій проблематиці приділялася й автором цієї статті [5]. Разом із тим, проблеми теорії та практики механізму забезпечення реалізації рівного права громадян України на доступ до державної служби в трансформаційній період, пов'язаний із демократичною зміною політичної влади в нашій державі, лише набувають своєї актуальності.

Метою статті є формування науково-методичних основ механізму забезпечення реалізації рівного права громадян України на доступ до державної служби, а також об-

ґрунтування пропозицій щодо удосконалення відповідних положень чинного законодавства та публічно-управлінської практики.

Виклад основного матеріалу.

Очевидно, що початок роботи новообраної Верховної Ради України IX скликання та наступне формування нового Уряду України сприятиме оцінці результатів реформування публічної служби і ревізії здобутків і можливих недоліків цієї реформи, а також визначенню пріоритетів майбутньої стратегії модернізації публічної служби в Україні. Зокрема, йдеться про узгодження реформи публічної служби із «реформою реформ» або ж реформою публічного управління. За наявності, починаючи із 2016 року, фахівців з питань реформи у кожному міністерстві, службі, агенції та інспекції, а також генеральних директоратів і департаментів, самі реформи публічного управління залишаються на сьогодні нереалізованими у повному обсязі.

Хоча, вагомими здобутками реформування державної служби в Україні в 2015-2019 роках слід визнати: а) повсюдне запровадження відкритих конкурсів на вакантні посади державної служби категорій «А», «Б», «В», із залученням громадськості; б) розподіл адміністративних і політичних посад та деполітизація державної служби (за винятком голів місцевих державних адміністрацій); в) орієнтація корпусу державних службовців на надання якісних і доступних публічних послуг; г) започаткування реформування системи підготовки, перепід-

готовки і підвищення кваліфікації державних службовців та ін.

Запровадження конкурентної з приватним сектором оплати державних службовців, віднесених до категорії фахівців з реформ, а також включених до складу генеральних директоратів міністерств і генеральних департаментів інших центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), з одного боку, стало стимулом для залучення на державну службу вмотивованих і високопрофесійних громадян. З іншого ж боку, на практиці, відповідні директорати міністерств і ЦОВВ до сьогодні залишаються недостатньо укомплектованими. Однією з причин цього є, на наш погляд, незавершеність реформування апаратів міністерств і інших ЦОВВ, що нерідко призводить виконання директоратами та департаментами і управліннями споріднених, а іноді й дублюючих функцій. Також значною в часі залишається тривалість проведення конкурсів на вакантні посади у директоратах. Очевидно, що ці проблеми добре відомі фундаторам реформи державної служби і широкому колу експертів і мають бути конструктивно розв'язані. Зокрема, й майбутнім новим Урядом України.

У найближчому майбутньому, як і нині, слід враховувати, що державна служба – це важливий елемент національної державності. Водночас, державна служба – це не лише гідно оплачувана робота, а по-суті спеціальний управлінсько-правовий режим світоглядної та професійної реалізації соціально активних громадян, які є патріота-

ми, мають відповідні особисті якості та здібності, а також належну освіту та професійну компетентність. Це також важливе конституційне право громадян, яке визнається, гарантується та надається Українською державою на засадах рівності, а його реалізація забезпечується державою, у взаємодії з громадянським суспільством і його інститутами. Таким чином, ефективність формування та функціонування державної служби в Україні залежить від діяльності механізму забезпечення реалізації конституційного права громадян на рівний доступ до державної служби.

Як відомо, право громадян на державну службу в Україні – це установлена та гарантована законом можливість для осіб, які відповідають вимогам щодо громадянства України, віку (досягнення повноліття), володіння державною мовою, наявності вищої освіти, що відповідає посаді державної служби, не зазнаючи дискримінації, обійняти вакантну посаду державної служби на конкурсній основі. Сутність механізму забезпечення реалізації цього конституційного права, на наш погляд, полягає в забезпеченні рівності реалізації цього права, в сенсі, передбаченому в ст. 24 Конституції України;

«Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного чи соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [3].

Детермінуючи досліджуваний нами механізм, слід відзначити, що саме поняття «механізм» є системоутворюючим для низки категорій державного управління («механізм державного управління», «механізм державної служби» та ін.), права («механізм держави», «механізм захисту прав і свобод людини» та ін.), політології («механізми здійснення влади» і ін.), а також в інших науках. У свою чергу поняття «механізму» (з грец. *μηχανή* *techanī* – «машина») було привнесено в минулому столітті в соціогуманітарні науки з технічних наук, де механізм розглядався, насамперед, як упорядкована система рухомих елементів (деталей) для передачі, перетворення чи відтворення руху.

Очевидно, що суспільні, в тому числі державно-управлінські, процеси не можуть розвиватися за законами механіки. Перші з них відрізняються за сутністю, змістом, структурою, процедурами тощо. Зокрема, «деталлями» державно-управлінських відносин є суб'єкти, у першу чергу, інститути державного управління, інститути державної служби, інститути громадянського суспільства й ін. Але, успіх застосування поняття «механізм» у державному управлінні та соціогуманітарних науках, на нашу думку, пояснюється універсальністю цієї категорії. Явища і процеси, які охоплюються поняттям «механізм» в усіх науках: по-перше, мають свою сутність (походження) і зміст, а також призначення в суспільстві й не можуть відбуватися хаотично; по-друге,

мають свою структуру, тобто внутрішню побудову, і вичерпне коло елементів, мінімально необхідних для функціонування механізму; *по-третє*, спрямовані на досягнення визначеної мети, тобто, кінцевого ідеального результату, який забезпечується через певні упорядковані та послідовні процедури, як правило, з хронологічно окресленими межами.

Досліджуваний нами механізм забезпечення рівного права доступу до державної служби в Україні має дуалістичну правову та державно-управлінську природу. Тобто, можна стверджувати про наявність декількох механізмів. З одного боку, йдеться про суто правовий механізм утвердження, гарантування та захист конституційного права громадян України, закріпленого в ст. 38 Конституції України [6, с. 318], а з іншого боку, про державно-управлінський механізм – про залучення до державної служби вмотивованих, патріотичних, висококваліфікованих кадрів і формування професійного деполітизованого корпусу державних службовців в Україні. Натомість, зазначений дуалізм цього механізму лише посилює його, дозволяє обґрунтувати комплексну концепцію забезпечення реалізації рівного права громадян на доступ до державної служби.

У свою чергу, виявлені нами попередньо правові та організаційно-управлінські механізми забезпечення реалізації рівного права громадян на доступ до державної служби, можуть бути представлені науковими (концептуальними),

нормативно-правовими (міжнародними і національними), організаційно-управлінськими, освітніми і іншими механізмами, об'єднаними в єдиний механізм, завданням якого є реалізація рівного права громадян на доступ до державної служби на основі їх особистих якостей і професійної компетентності.

Характеризуючи названі елементи (механізми) єдиного механізму забезпечення рівного доступу громадян до державної служби, відзначимо, що його науковий елемент є системою концепцій, теорій, а на перспективу – й доктрин щодо ефективного функціонування та розвитку запровадженої під час реформи публічної служби (2015-2019 роки) моделі державної служби. Наука державного управління та інші соціогуманітарні науки мають не лише коментувати здобутки і прорахунки цієї реформи, а й обґрунтовувати перспективні концепції та теорії її розвитку. Натомість, на сьогодні системних наукових досліджень проблем теорії та практики оновленої державної служби в Україні проводиться замало.

Важливим елементом досліджуваного нами механізму є система міжнародних (Загальна декларація прав людини 1948 року [7], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони 2014 року [8] і ін.) і національних нормативно-правових актів, які унормовують міжнародні

принципи і стандарти функціонування сервісної публічної служби, а також регулюють порядок реалізації рівного доступу громадян до державної служби і механізми проходження цього виду публічної служби в Україні.

Спеціальним законом у цій сфері виступає Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року №889-VIII, який унормував право громадян на державну службу і встановив систему вимог і критеріїв, які висуваються до претендентів на вакантні посади державної служби усіх категорій – «А», «Б», «В». Частина 1 ст 19 цього Закону встановлює, що правом на державну службу наділені особи, які: а) мають громадянство України; б) досягли повноліття; в) вільно володіють державною мовою; г) мають відповідний посаді державної служби ступінь вищої освіти [4]. Разом із тим, практика внесення змін до Закон України «Про державну службу» в 2016-2018 роках призвела до певної розбалансованості ідей, які заклалися до нього в 2014-2015 роках, на рівні законопроекту. Нині рівність доступу громадян до державної служби не гарантує рівності проходження ними державної служби на подібних посадах, зі схожим функціональним навантаженням.

Організаційно-управлінський механізм передбачає розвиток системи управління державною службою на єдиних принципах і підходах. Очевидним досягненням реформи державної служби в Україні стало утворення Комісії з питань вищого корпусу держав-

ної служби. Утім, після виведення з корпусу державної служби голів місцевих державних адміністрацій, предмет компетенції цієї Комісії значно звужився. Не менш важливим здобутком реформи державної служби 2014-2019 років стала трансформація архаїчних кадрових підрозділів органів державного управління в служби управління персоналом. Хоча, вважати відповідні трансформаційні процеси без реформування системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації в Україні було б, на наш погляд, передчасним. Важливими елементами досліджуваного нами механізму є й морально-етичні механізми державної служби [9], а також питання відповідальності державних службовців [10].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна зробити висновок, що механізм забезпечення реалізації рівного права на доступ до державної служби в Україні є системою взаємопов'язаних між собою наукових (концептуальних), нормативно-правових (міжнародних і національних), організаційно-управлінських, освітньо-профорієнтаційних і інших елементів, цілеспрямована взаємодія яких між собою створює належні умови для реалізації права громадян України на рівний доступ до державної служби на конкурсній основі, з урахуванням їх особистих якостей і професійної компетентності.

Обсяг однієї публікації не дозволяє розкрити всі проблемні питання формування та функціонування механізму забезпечення

реалізації рівного права громадян України на державну службу в трансформаційний період. У подальшому сутнісні ознаки цього механізму, його внутрішня побудова та складові елементи можуть бути самостійними предметами для наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреев В.О. Присяга державного службовця в механізмі проходження державної служби в Україні : автореф. дис. канд. наук. з держ. управління / В.О. Андреев. – Київ, 2019. – С. 7.

2. Андреев В. Истоки и предпосылки легализации института Присяги государственного служащего / В. Андреев // Право и закон: Международный научно-практический журнал (Кыргызская Республика). – 2018. – №2. – С. 52-58

3. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141

4. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 4. – Ст. 43.

5. Малюга А.В. Щодо особливостей парламентської служби в системі державної служби України: законотвірчі аспекти / А.В. Малюга // Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів : матеріали IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 18 травня 2019 р.) / Редкол.: С. К. Бостан, Р. М. Максакова, Т. Є. Леоненко. Дніпро : «ЛІРА ЛТД», 2019. – С. 146-148

6. Федоренко В.Л. Конституційне право України : підручник ; До 20-ої річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України / В.Л. Федоренко. – К. : Вид-во «Ліра-К», 2016. – 612 с.

7. Загальна декларація прав людини : прийнята та проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року № 217 А (III) // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103

8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони від 16 вересня 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75 / Т. 1/. – Ст. 2125

9. Питання етичних та професійних стандартів державної служби в Апараті Верховної Ради України: ситуаційне дослідження / Лабораторія законодавчих ініціатив, за підтримки Фонду Конрада Аденауера. Електронний ресурс. Режим доступу: http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Pitannya_Etichnih_Standartiv_Prew_.pdf

10. Хомик В. М. Особливості юридичної відповідальності державних службовців [Електронний ресурс]. – В. М. Хомик. – Лютий, 2016. Режим доступу : <http://www.turadm.gov.ua/reformy-v-ukraini/item/2721-osoblyvosti-yurydychnoyi-vidpovidalnosti-derzhavnyh-sluzhbovciv> – назва з екрану.

REFERENCES:

1. Andrieiev, V. O. (2019). Prysyha derzhavnoho sluzhbovtsia v mekhanizmi prokhodzhennia derzhavnoi sluzhby v Ukraini [The Oath of a Civil

Servant in the Civil Service Mechanism in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

2. Andreev, V. (2018). Istoki i predposylki legalizatsii instituta Prisyagi gosudarstvennogo sluzhashchego [Origins and Prerequisites of Legalization of the Oath of the Civil Servant Institute]. *Pravo i zakon – Right and Law*, 2, 52-58 [in Russian].

3. Konstytutsiia Ukrainy : pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku [The Constitution of Ukraine: adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 30. Art. 141 [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnu sluzhbu» : vid 10 hrudnia 2015 r. [The Law of Ukraine «On the Civil Service» dated December 10, 2015]. (2016). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 4. Art. 43 [in Ukrainian].

5. Malyuga, A. V. (2019). Shchodo osoblyvosti parlamentskoi sluzhby v systemi derzhavnoi sluzhby Ukrainy: zakonotvorchi aspekty [On the Peculiarities of Parliamentary Service in the Civil Service System of Ukraine: Law-Making Aspects]. *Aktualni problemy derzhavno-pravovoho rozvytku Ukrainy v konteksti intehratsiinykh protsesiv – Actual problems of the state-legal development of Ukraine in the context of integration processes: Proceedings of the IV International scientific and practical conference*. S. K. Bostan, R. M. Maksakova, T. Ye. Leonenko (Eds.). (p. 146-148). Dnipro: «LIRA LTD» [in Ukrainian].

6. Fedorenko, V. L. (2016). *Konstytutsiine pravo Ukrainy : Do 20-oi richnytsi Konstytutsii Ukrainy ta 25-oi richnytsi nezalezhnosti Ukrainy [Constitutional Law of Ukraine: To the 20th anniversary of the Constitution*

of Ukraine and the 25th anniversary of the independence of Ukraine]. Kyiv: Vyd-vo «Lira» [in Ukrainian].

7. Zahalna deklaratsiia prav liudyny: pryiniata ta proholoshena rezoliutsiieiu Heneralnoi Asamblei OON vid 10 hrudnia 1948 roku № 217A(III) [Universal Declaration of Human Rights: adopted and proclaimed by resolution of the General Assembly of the United Nations of December 10, 1948, № 217A(III)]. (2008). *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy – Official bulletin of Ukraine*, 93 [in Ukrainian].

8. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy chlenamy, z inshoi storony vid 16 veresnia 2014 r. [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand, from September 16, 2014]. (2014). *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 75(1) [in Ukrainian].

9. Pytannia etychnykh ta profesii-nykh standartiv derzhavnoi sluzhby v Aparati Verkhovnoi Rady Ukrainy: situatsiine doslidzhennia [Issues of ethical and professional standards of civil service in the Verkhovna Rada of Ukraine: Situational Research]. (n.d.). *parlament.org.ua*. Retrieved from http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Pitannya_Etichnih_Standartiv_Prew_.pdf [in Ukrainian].

10. Khomik V.M. Features of legal responsibility of civil servants [Electronic resource]. – VM Khomik. – February, 2016. Mode of access: <http://www.turadm.gov.ua/reformy-v-ukraini/item/2721-osoblyvosti-yurydychnoyi-vidpovidal-nosti-derzhavnyh-sluzhbovciv>.